

Síla Jasňákovy lidskosti

Člověk musí mít tůdle, tůdle a tůdle, pravil režisér a scenárista Vojtěch Jasný (1925–2019), když jsme s ním natáčeli jeho portrét do televizního cyklu Zlatá šedesátá (2009). Zařatou pěstí se při každém „tůdle“ udeřil nejdřív do čela, pak na srdce a nakonec i do rozkroku.

JAN LUKEŠ

Jiří Voráč (*1965) cituje v úvodu své monografie Vojtěch Jasný. Filmový básník v exilu zase jiný výrok: ... *kdy jsem se Mistra uctivě zeptal, jaké že je jeho umělecké krédo. Mistr lakonicky odpověděl: „Film musí prdět.“ Díky tomu jsem pochopil, že teze o propojení života a díla Vojtěcha Jasného nestojí na vodě, ale také na jiných skupenstvích.*

Zní to možná poněkud dryádnicky, ale právě takový Vojtěch Jasný (1925–2019) byl. Svědčí o tom už jenom název jeho knihy vzpomínek a úvah o řemesle *Život a film* (1999), kterou jsem pro něj před lety literárně upravoval a editoval. Přípravovali jsme ji cíleně k premiéře Jasného posledního celovečerního hraného filmu *Návrat ztraceného ráje* (1999), a tak jsem měl také příležitost účastnit se kontrolní projekce jedné z posledních verzí snímku.

SKLAPNOUT KUFRY

Spolu s Jasným a střiháčem Aloisem Fišárkem s námi tehdy seděli v projekci snad už jen čeští producenti firmy Lumar Production a já se nestačil divit, s jakou rozhodností režisérovi do struktury díla zasahovali. Shodli jsme se s Fišárkem později, že jsme oba čekali, kdy Jasný vzplane rozhodným odporem a začne své dílo jako jediný autor hájit. Nedočkali jsme se a Jasný mi nedlouho potom vysvětlil, že producent, který dílo financuje, má prostě už jen z toho důvodu na úpravu právo, i kdyby byly jeho představy

sebediletantštější. A režisér udělá dobře, když aspoň na oko sklapne kufry.

Možná v tom byla i Jasného poučenost s dohledem komunistické cenzury, třebaže vůči té měl skoro až do své emigrace v roce 1970 jako spolehlivý straník asi postavení spíše prominentní. Především v tom však byla zkušenost se západním produkčním systémem, který u nás v devadesátých letech teprve dělal první kroky, zatímco Jasný měl za sebou téměř tři dekády práce právě v tomto prostředí. A přesně to je prostor knihy Jiřího Voráče, doslova terra incognita díla Vojtěcha Jasného.

TERRA INCOGNITA

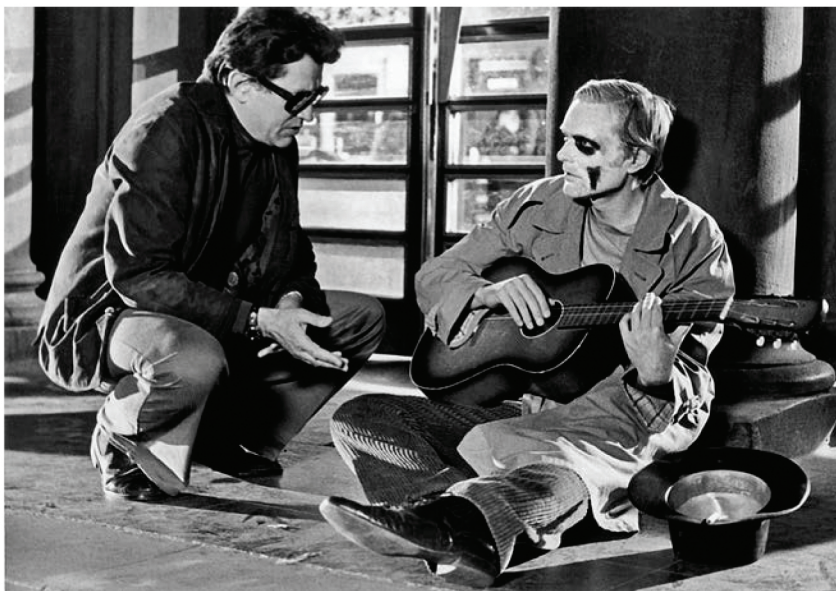
Jak Voráč vypočítá v úvodu, je Jasný v různé míře tvůrcem či spolutvůrcem šedesáti dvou filmových děl, z toho však „jen“ dvacet šest je českých, zatímco v cizině jich vzniklo přesně o deset víc. Z toho je pět filmů pro kina, zbytek jsou práce televizní: dvacet hraných inscenací a filmů, dva seriály a devět dokumentů.

Zatímco si tedy český divák Jasného spojuje především s celovečerními lyrickými morálními volně trilogie *Touha* (1958), *Až přijde kocour* (1963) a *Všichni dobří rodáci* (1968), mezi nimiž byla televizní hříčka s Janem Werichem *Magnetické vlny léčí* (1965) jen žánrovou výjimkou, v emigraci se poměr radikálně obrátil. Pomíjím přitom Jasného ranou tvorbu přelomu čtyřicátých a padesátých let, poznamenanou ideologickou služebností a oddaným stranickým konformismem, z něhož se vymanił už před polovinou padesátých let bezprostředním poznáním sovětské reality při cestě z natáčení v Číně.

BÁSNÍK A ŽOLDNĚŘ

Voráčova kniha je tak vlastně další detailní případovou studii k tématu, které započal zpracovávat už v univerzitních skriptech *Čeští a slovenští filmoví režiséři v exilu* (1993) a úžeji a zároveň podrobněji pak vtělil do publikace *Český film v exilu. Kapitoly z dějin po roce 1968* (2004). Větší nově exilové tvorbě věnoval posléze také monografii *Ivan Passer. Filmový vypravěč rozmanitostí aneb od Intimního osvětlení k Nomádovi* (2008), přičemž po celou tu dobu se zároveň zřejmě rodila kniha o Jasném. Jak píše v úvodu, prvně se osobně setkali hned v roce 1990 na festivalu v Karlových Varech.

Ten úvod nese název *Básník a žoldnĚř*, což vychází právě z tehdejší Jasného sebecharakteristiky: *Na Západě jsem po vzoru středověkých žoldnĚřů pracoval jako takový poctivý filmový žoldnĚř*. A to je právě to, co Voráče

logicky na české, zejména posprnové exilové filmové tvorbě zajímá: jak se tvůrce, odchovaní poválečnou státní kinematografií a jejími ideologickými nároky, vyrovnali se západním produkčním systémem, podmíněným zas nároky komerčními.

VÝŠKY A HLUBINY

Je pravda, že jsem ve své exilové tvorbě už těch výšek a hlubin jako v trilogii nedosáhl, cituje Voráč Jasného výrok z rozhovoru, který jsem s režisérem vedl jako epilog knihy *Život a film*. Zeptal jsem se ho při té příležitosti mimo záznam, zda nemá dojem, že svůj talent a věhlas zakopal i na projektech často povytce jen užitekových, jako byl třeba třináctidílný německý televizní krimiseriál *Slepý soudce* (1983–1984). Bryskní odpověď zněla, že *houslista musí také denně cvičit, aby se udržel ve formě*.

Neprůhlednost mé otázky dokládá teď na téměř sto padesáti stranách své studie Jiří Voráč. Básník domova, režimem hýčkaný tvůrce, v letech 1952–1962 podle Voráčova zjištění dokonce spolupracovník domácích tajných služeb, se koncem šedesátých let dostal do konfliktu s normalizačním režimem (1968–1970) a zvolil pobyt v exilu. Nejprve evropském (1970–1984), pak americkém (1984–2015), fakticky ovšem ukončeném už rokem 1989.

Ve všech těchto fázích, jak si je Voráč v knize periodizoval, řešil Jasný vzdorně i úzkostně problém, jak si zachovat občanský postoj a uměleckou identitu, ke kterým se dopracoval, a zároveň zůstat u řemesla

Jiří Voráč a Vojtěch Jasný při zahájení největší životní retrospektivy filmů Vojtěcha Jasného, Brno, Kino Art, 18. října 2010 FOTO ARCHIV V. JASNÉHO

Vojtěch Jasný ve své pracovně, New York, listopad 2003 FOTO JIŘÍ VORÁČ, ARCHIV V. JASNÉHO

a neklesnout z existenční nutnosti pod vlastní úroveň. A je podivuhodné sledovat ve Voráčově výkladu schopnost Jasného adaptovat se na jedné straně na roli námezdního režiséra nejrůznějších žánrů a na straně druhé si stále zachovávat, a dokonce cíleně pěstovat skoro až nepochopitelný entuziasmus a vůli k vlastnímu výrazu.

FANTASTA, SNÍLEK, VIZIONÁŘ

Sám jsem mu svého času v duchu říkal „blouznivec našich hor“, protože i na prahu osmdesátky byl stále plný nápadů a jistoty, co všechno ještě dokáže jako filmař realizovat, i když jeho poslední filmovou prací se nakonec stal americký stříhový dokument *Peklo na zemi* (2001). Jak ale teď vyplývá z Voráčových analýz, byl to Jasného běžný způsob práce. Nečekat na příležitost, ale vlastní až fantasmatickou tvořivostí si takové příležitosti připravovat a sugerovat je svému okolí.

„DOBŘÝ RODÁK“

Nic v životě se ovšem nezískává zadarmo, což dokládají také krátké vzpomínky druhé Jasného manželky Květy pod názvem *Můj život s Vojsou* z let 2011–2012. *Každý od nás utíkal a Vojsa své smutky začal zahánět v alkoholu. (...) Mnohé rány, které jsem po jeho boku za léta života, exilu, odloučení zažila, jsou dodnes bolavé*. Po Jasného odchodu do USA v roce 1984 zůstala totiž Květa sama v Mnichově se synem Petrem upoutaným na invalidní vozík a rodina fungovala jen na dálku. V roce 2000 Petr umírá a teprve v roce 2011 se manželé Jasní stěhují do Bystřého, kde se kdysi točili Všichni dobří rodáci. Už následující rok však umírá i Květa.

S osudovostí tohoto příběhu se zdá být často v příkrém kontrastu nejen samotná Jasného realizovaná tvorba, ale i její nerealizované odnože, přípravné materiály, denní poznámky etc. Voráč je souhrnně řadí pod označení Archiv Vojtěcha Jasného. Spadá sem například 58 svazků *Diářů 1964–2010*, 587 (!) svazků *Filmových notesů 1960–2010*, další verze *Ikarských letů* (1988) psaná pro Josefa Škvoreckého a vedle samotných filmů také veškeré dokumenty trasující jejich vznik a realizaci. A samozřejmě osobní rozhovory, které Voráč s Jasným vedl v průběhu let 1999–2012, archivní materiály, sekundární literatura. Jen projít a zkonfrontovat navzájem všechny tyto prameny roztroušené po všech čertech představovalo sisyfovský úkol, který Voráč zvládl s nepochybnou empatií, ale zároveň s rezervovaným kritickým odstupem. *Jasného životní cesta i v osobní rovině byla složitější a rozporuplnější, než by se z veřejně sdíleného obrazu „dobrého rodáka“ zdálo, (...) obsahuje dramata a paradoxy spojené s vysokými ambicemi, nelehkou životní situací i alkoholem*.

VULKÁN TVOŘIVOSTI

Kde se fyzicky samotný Archiv Vojtěcha Jasného nyní nalézá, není z knihy zřejmé. Z *Kalendária*, které je součástí neobyčejně důkladného faktografického vybavení knihy (včetně podrobné filmografie a obsáhlého obrazového doprovodu), vyplývá, že od roku 2015 žil Jasný v Přerově s partnerkou o třicet čtyři let mladší, která se stala jeho výhradní dědičkou. Je pozůstalost tohoto vulkánu tvořivosti a fantazie přístupná dalšímu bádání?

Jiří Voráč čtenáři představil nehystericky věcnou metodou Jasného exilovou tvorbu, kterou sotva kdo ještě někdy v úplnosti uvidí, a teď se chystá na etapu jeho tvorby domácí. Možná takový zpětný pohled otevře novou perspektivu. Hlavně by však měl mít jeho autor otevřené všechny dveře k relevantním pramenům. Vykonal práci, která vrhla mnohem diferencovanější pohled na tvorbu Vojtěcha Jasného, mimo jiné v letech 1976–1982 také na divadle v Rakousku, Německu, Švýcarsku, Finsku a Norsku, troufám si ale říci, že zdaleka přeformátovála i Voráčův vlastní badatelský profil. To je síla Jasňákovy lidskosti, jak se Jasnému mezi přáteli říkalo. Z jeho ezoterických sklonů si trochu dělali legraci, ale zároveň chtěli nechtěli podléhali jejich sugesci.

Jiří Voráč: Vojtěch Jasný. Filmový básník v exilu. Host, Brno 2020, 600 stran.

